

Zasada czasowego ograniczenia przechowywania danych osobowych na gruncie RODO

r.pr. Michał Bienias¹

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zasady czasowego ograniczenia przechowywania danych osobowych z RODO oraz zaproponowanie okresów retencji danych w odniesieniu do różnych celów przetwarzania danych osobowych, ze szczególnym uwzględnieniem działalności ubezpieczeniowej.

Uwagi wstępne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z 27.4.2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE² nakłada na administratorów danych obowiązek dochowania zasady ograniczenia przechowywania danych (zasady czasowości). „Dane osobowe muszą być przechowywane w formie umożliwiającej identyfikację osoby, której dane dotyczą, przez okres nie dłuższy, niż jest to niezbędne do celów, w których dane te są przetwarzane. Dane osobowe można przechowywać przez okres dłuższy, o ile będą one przetwarzane wyłącznie do celów archiwalnych w interesie publicznym, do celów badań naukowych lub historycznych lub do celów statystycznych na mocy art. 89 ust. 1 RODO, z zastrzeżeniem że wdrożone zostaną odpowiednie środki techniczne i organizacyjne wymagane na mocy niniejszego rozporządzenia w celu ochrony praw i wolności osób, których dane dotyczą” (art. 5 ust. 1 lit. e RODO). Zasada ta została uregulowana także w innych przepisach RODO, gdyż w myśl zasady domyślnej ochrony danych administrator powinien wdrożyć „odpowiednie środki techniczne i organizacyjne, aby domyślnie przetwarzane były wyłącznie te dane osobowe, które są niezbędne do osiągnięcia każdego konkretnego celu przetwarzania. Obowiązek ten odnosi się do ilości zbieranych danych osobowych, zakresu ich przetwarzania, okresu ich przechowywania oraz ich dostępności. W szczególności środki te zapewniają, by domyślnie dane osobowe nie były udostępniane bez interwencji danej osoby nieokreślonej liczbie osób fizycznych” (art. 25 ust. 2 RODO).

Zasada czasowego ograniczenia przechowywania danych osobowych

Na sposób realizacji zasady ograniczenia przetwarzania wskazują motywy preambuły RODO. Należy przy tym pamiętać, że chociaż preambuła nie może sama w sobie stanowić odrębnej normy prawnej, to motyw preambuły

RODO może wskazywać wykładnię danego przepisu prawa³. Zgodnie z motywem Nr 39 preambuły „dane osobowe powinny być adekwatne, stosowne i ograniczone do tego, co niezbędne do celów, dla których są one przetwarzane. Wymaga to w szczególności zapewnienia ograniczenia okresu przechowywania danych do ścisłego minimum. Dane osobowe powinny być przetwarzane tylko w przypadkach, gdy celu przetwarzania nie można w rozsądny sposób osiągnąć innymi sposobami. Aby zapobiec przechowywaniu danych osobowych przez okres dłuższy, niż jest to niezbędne, administrator powinien ustalić termin ich usuwania lub okresowego przeglądu”.

Motyw Nr 39 preambuły RODO wprost mówi o konieczności ustalenia okresów retencji danych (stworzenia odpowiedniej polityki retencyjnej) lub dokonywania okresowego przeglądu danych pod względem ich niezbędności do osiągnięcia celu, dla którego są przetwarzane. Nie jest przy tym możliwe ani zalecane przyjmowanie jednolitej – dla wszystkich kategorii danych osobowych – polityki retencyjnej. Ustalenie jednego okresu retencji dla wszystkich danych klienta (np. trzy lata) stanowiłoby naruszenie zasady ograniczenia przechowywania, a w niektórych przypadkach prowadziłoby do pozbawienia administratora możliwości obrony przed roszczeniami byłych klientów (np. przy umowach, gdzie okres przedawnienia roszczeń jest dłuższy). Okres retencji należy bowiem ustalać w stosunku do każdego wyodrębnionego celu przetwarzania. Cele przetwarzania determinują bowiem okres, w jakim dane mogą być przechowywane, a także dopuszczalny zakres danych przetwarzanych w danym okresie. Zakres przetwarzanych danych powinien przy tym ulec ograniczeniu do tych danych, których przetwarzanie po ustaniu danego stosunku

¹ Autor jest starszym prawnikiem w Kancelarii Prawnej Traple Konarski Podrecki i Wspólnicy. Autor pracuje przy licznych projektach wdrożeniowych RODO dla branży internetowej, reklamowej, ubezpieczeniowej oraz FMCG.

² Dz.Urz. UE L Nr 119, s. 1; dalej jako: RODO lub rozporządzenie ogólne.

³ Zob. orzeczenie TS z 13.7.1989 r., Casa Fleischhandels-GmbH v. Bundesanstalt für landwirtschaftliche Marktordnung, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61988CJ0215> (dostęp z 14.2.2018 r.).

(np. wygaśnięciu umowy) jest konieczne z uwagi na ochronę uzasadnionego interesu administratora danych, np. ochronę przed roszczeniami cywilnoprawnymi, czy też z uwagi na przepisy prawa (np. przepisy o rachunkowości – przechowywanie dokumentacji księgowej). W rezultacie w razie przetwarzania danych osobowych zebranych na podstawie art. 6 ust. 1 lit b RODO: „przetwarzanie jest niezbędne do wykonania umowy, której stroną jest osoba, której dane dotyczą”, dane osobowe będą przechowywane w następujących okresach:

- przez okres trwania umowy, a następnie
- przez okres wynikający z przedawnienia potencjalnych roszczeń (np. trzy lata, jeżeli dane osobowe dotyczą innych przedsiębiorców z którymi zostały podpisane umowy w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej – art. 118 KC) oraz
- przez okres wynikający z innych przepisów szczególnych, np. dane wynikające z dowodów księgowych (przykładowo pięć lat liczone od początku roku następującego po roku obrotowym, w którym operacje, transakcje odnoszące się do umowy zostały zakończone, spłacone, rozliczone – art. 74 ust. 2 pkt 4 ustawy z 29.9.1994 r. o rachunkowości⁴).

Zarówno na podstawie RODO, jak i obecnie obowiązującej ustawy z 29.8.1997 r. o ochronie danych osobowych⁵ czasowym wyznacznikiem jest osiągnięcie zamierzonego celu przetwarzania. Później nie muszą być one wprowadzone „z urzędu” usunięte, natomiast powinny być co najmniej poddane anonimizacji, pozbawione cech identyfikujących. Nie wystarcza w żadnej mierze jedynie utrudnienie identyfikacji. W rezultacie zachowane informacje powinny wówczas utracić walor danych osobowych w rozumieniu ustawy⁶.

Tworzenie polityki retencyjnej na gruncie RODO

Motyw Nr 39 preambuły RODO wprost mówi o konieczności ustalenia okresów retencji danych (stworzenia odpowiedniej polityki retencyjnej) lub dokonywania okresowego przeglądu danych pod względem ich niezbędności do osiągnięcia celu, dla którego są przetwarzane. Obowiązek usunięcia danych osobowych należy uzależnić od nastąpienia określonego zdarzenia (które jest powiązane z określonym celem przetwarzania danych):

- od cofnięcia zgody przez osobę, której dane dotyczą – jeżeli podstawą prawną przetwarzania jest art. 6 ust. 1 lit. a RODO – w przypadku przetwarzania danych w celach marketingowych na podstawie zgody;
- od wyrażenia sprzeciwu przez osobę, której dane dotyczą – jeżeli podstawą prawną przetwarzania jest art. 6 ust. 1 lit. f RODO – przetwarzanie danych jest niezbędne w celu

realizacji uzasadnionego interesu administratora (w celu prowadzenia marketingu bezpośredniego);

- od przedawnienia roszczeń – jeżeli dane były uprzednio przetwarzane w celu realizacji umowy;
- od upływu terminów określonych w przepisach szczególnych.

Po upływie najdłuższego z okresów pozwalających na przechowywanie danych ubezpieczyciel powinien dane klientów nieodwracalnie usunąć ze wszystkich swoich nośników danych (co może być realizowane przez fizyczne niszczenie nośników danych) lub zanonimizować je w sposób, który nieodwracalnie uniemożliwi ustalenie tożsamości tych osób, z wyłączeniem tych danych, które ubezpieczyciel powinien posiadać z uwagi na inne przepisy prawa (np. przepisy o rachunkowości).

Co więcej, przy ustalaniu okresu retencji danych przetwarzanych po zakończeniu umowy na wpływ biegu okresu przedawnienia roszczeń ma zawieszenie i przerwanie biegu przedawnienia. Bieg ulega przerwaniu przez każdą czynność przed sądem lub innym organem powołanym do rozpoznawania spraw lub egzekwowania roszczeń danego rodzaju albo przed sądem polubownym, przedsięwziętą bezpośrednio w celu dochodzenia lub ustalenia albo zaspokojenia lub zabezpieczenia roszczenia lub przez wszczęcie mediacji. W razie przerwania przedawnienia w ww. wypadkach przedawnienie nie biegnie na nowo, dopóki postępowanie to nie zostanie zakończone (art. 123 § 1 pkt 1 KC w zw. z art. 124 § 2 KC). Dodatkowo roszczenie stwierdzone prawomocnym orzeczeniem sądu lub innego organu powołanego do rozpoznawania spraw danego rodzaju albo orzeczeniem sądu polubownego, jak również roszczenie stwierdzone ugodą zawartą przed sądem albo przed sądem polubownym albo ugodą zawartą przed mediatorem i zatwierdzoną przez sąd przedawnia się z upływem 10 lat, chociażby termin przedawnienia roszczeń tego rodzaju był krótszy. Termin należy liczyć od uprawomocnienia się orzeczenia.

Powyższe zasady, a także wiele innych zasad wynikających z charakteru działalności administratora (w zależności czy jest to działalność reklamowa, czy bankowa lub ubezpieczeniowa, czy też e-commerce) powinny zostać opisane w polityce retencyjnej administratora danych.

⁴T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 1047 ze zm.; dalej jako: RachU.

⁵T.j. Dz.U. z 2016 r. poz. 922 ze zm.

⁶J. Barta, P. Fajgielski, R. Markiewicz, Ochrona danych osobowych. Komentarz, wyd. VI, komentarz do art. 26, Lex/el. 2018.

Okresy retencji danych w działalności ubezpieczeniowej

Należy zwrócić uwagę na trudności związane z ustaleniem okresu retencji danych osobowych zebranych w celu wykonania umowy. Na przykład w branży ubezpieczeniowej po zakończeniu umowy ubezpieczenia dane osobowe mogą być przetwarzane w celu dochodzenia roszczeń wynikających z umowy lub w celu obrony przed roszczeniami klienta wynikającymi z umowy przez okres trzech lat (zgodnie z art. 819 KC). Istnieją jednak argumenty przemawiające za tym, aby okres retencji danych wynosił dziesięć lat, a nie trzy lata. W praktyce działalności ubezpieczeniowej mają miejsce przypadki roszczeń klientów z tytułu występowania w umowach klauzul abuzywnych, dlatego dłuższy okres przechowywania danych osobowych można uzasadnić niezbędnością przetwarzania danych osobowych do obrony przed takimi roszczeniami (art. 6 ust. 1 lit f RODO). Przykładowo SO w Warszawie⁷ uznał, że roszczenie powódki nie wynikało z umowy ubezpieczenia ze względu na istnienie klauzuli abuzywnej w tej umowie (sporne postanowienie umowne nie łączyło strony, więc roszczenie dochodzone pozwem nie wynikało z umowy ubezpieczenia, wobec czego nie miał zastosowania okres przedawnienia właściwy dla roszczeń z umowy ubezpieczenia): „W pierwszej kolejności należy wskazać, iż roszczenie powódki nie jest roszczeniem z umowy ubezpieczenia. Skutkiem bowiem uznania określonego postanowienia umowy za klauzulę niedozwoloną, jest to że nie wiąże ono powoda-konsumenta. W związku zatem z przesądzeniem jak wyżej wskazano, iż postanowienia umowy w zakresie obciążania powódki nieracjonalną opłatą manipulacyjną z tytułu wcześniejszego rozwiązania umowy, brak jest jakiejkolwiek podstawy do spełnienia na rzecz pozwanego świadczenia. W sytuacji zatem gdy żądana przez powódkę kwota ma swą podstawę w roszczeniu z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia, nie zaś świadczenia okresowego, to roszczenie o zapłatę przedmiotowej kwoty żądanej przez powoda podlega ogólnemu 10-letniemu terminowi przedawnienia (art. 118 KC). Termin ten zatem należy zacząć liczyć od dnia rozwiązania umowy, tj. 6.8.2009 r., zaś roszczenia z tego tytułu przedawniłyby się po 6.8.2019 r., pozew tymczasem został wniesiony 15.9.2016 r. przed upływem takowego terminu”. W przypadku gdyby zakład ubezpieczeń przyjął trzyletni termin przedawnienia roszczeń, w razie wniesienia przez byłego klienta będącego konsumentem powyższego powództwa zakład ten byłby pozbawiony możliwości obrony przed takim roszczeniem (w związku z usunięciem wszystkich danych dotyczących tego klienta zakład ubezpieczeń nie miałby nawet wiedzy, czy ta osoba kiedykolwiek była jego klientem).

Podobne wątpliwości występują w ubezpieczeniach majątkowych. Roszczenia z tytułu odpowiedzialności cywilnej przedawniają się w takim terminie, jaki przewidzia-

ny jest dla roszczenia odszkodowawczego przysługującego poszkodowanemu wobec sprawcy szkody (ubezpieczonego, ubezpieczającego). Jednakże, w odniesieniu do szkód na osobie: „przedawnienie nie może skończyć się wcześniej niż z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia” (art. 442¹ § 3 KC). Powyższy przepis stwarza liczne trudności, gdyż zakład ubezpieczeń nie wie, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i osobie obowiązanej do jej naprawienia (kiedy dla poszkodowanego upłynął okres przedawnienia roszczeń), a więc nie wie, kiedy usunąć dane osobowe zapisane na polisie. Z drugiej strony, mając na uwadze przepisy RODO, nie jest zalecane przechowywanie danych osobowych bez ustalenia momentu końcowego ich przechowania. W związku z tym zalecane jest ustalenie dla tych danych tego samego okresu przechowywania danych jak dla innych roszczeń z tytułu odpowiedzialności cywilnej (np. 20 lat – jeżeli w danym ubezpieczeniu mogą wystąpić szkody, które wynikają ze zbrodni lub występku).

Problem przetwarzania danych osobowych „w nieskończoność”

Zasada ograniczenia czasowego przetwarzania danych osobowych ma na celu zabezpieczyć osobę, której dane dotyczą, przed przetwarzaniem jej danych osobowych przez niczym nieograniczony okres, tj. „w nieskończoność”, a właściwie do śmierci osoby fizycznej. Po śmierci osoby fizycznej dane osób zmarłych mogą być przetwarzane bez ograniczenia czasowego (nie ma potrzeby wdrażania polityki retencyjnej w tym zakresie) ze względu na fakt, że RODO nie stosuje się do osób zmarłych (zgodnie z motywem Nr 27 preambuły RODO).

Punktem granicznym przy przechowywaniu danych osobowych jest osiągnięcie przez administratora danych zakładu w chwili zbierania danych celu, w jakim pozyskał i przetwarzał dane osobowe. W szczególności problem ten będzie występował w sytuacji, gdy umowa została zakończona, wszelkie terminy przedawnienia roszczeń wynikających z umowy upłynęły, a określone świadczenie nigdy nie zostało wypłacone (tzw. zobowiązanie naturalne lub niezupłacone), gdyż wierzyciel nigdy nie zgłosił się po świadczenie do dłużnika. Budzi wątpliwości fakt, czy w takiej sytuacji, po zakończeniu umowy i upływie terminów przedawnienia, administrator ma wciąż przechowywać dane osobowe wierzyciela na wypadek, gdyby kiedyś zgłosił się jeszcze po swoje świadczenie (podczas gdy może to nigdy nie nastąpić, a dłużnik nie ma obowiązku spełnienia świadczenia).

⁷ Zob. wyrok SO w Warszawie z 7.3.2017 r., III C 1217/16, niepubl.

Należy dodać, że zgodnie z art. 120 KC bieg przedawnienia rozpoczyna się od dnia, w którym roszczenie stało się wymagalne, a jeżeli wymagalność roszczenia zależy od podjęcia określonej czynności przez uprawnionego, początek biegu przedawnienia następuje z dniem, w którym roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony podjął czynność w najwcześniejszym możliwym terminie. W wielu przypadkach dla rozpoczęcia biegu przedawnienia nie jest zatem istotne to, czy czynność uprawnionego została podjęta i czy uprawniony w ogóle był świadom tego, że przysługuje mu roszczenie i powinien podjąć jakąś czynność w celu jego zrealizowania⁸. Należy natomiast ustalić, kiedy najwcześniejszy uprawniony mógł tę czynność podjąć oraz kiedy roszczenie stałoby się wymagalne, gdyby uprawniony wówczas tę czynność podjął⁹. Oznacza to, że mogą istnieć roszczenia, o których wierzyciele nie wiedzą (i które się przedawniły).

Przyjęcie, że administrator danych może przechowywać dane osobowe podmiotu danych (wierzyciela) aż do czasu jego zgłoszenia po upływie terminu przedawnienia roszczenia wierzyciela oraz innych roszczeń wynikających z umowy, może stanowić naruszenie zasady czasowego ograniczenia przechowywania danych osobowych. Przechowywanie danych osobowych wierzyciela przedawnionego roszczenia nie stanowi uzasadnionego interesu administratora (dane nie są niezbędne do ustalenia, dochodzenia lub obrony roszczeń), a co najwyżej uzasadniony interes osoby, której dane dotyczą (wierzyciela) – co nie jest przesłanką przetwarzania danych osobowych na podstawie art. 6 ust. 1 lit. f RODO. Uzasadniony interes będący przesłanką przetwarzania danych może być także interesem strony trzeciej, przy czym zgodnie z art. 4 pkt 10 RODO stroną trzecią nie jest osoba, której dane dotyczą.

Powyższy problem wystąpi w działalności ubezpieczeniowej, w sytuacji gdy umowa została zakończona, lecz osoba uprawniona nigdy nie zgłosiła się po świadczenie. W wielu przypadkach ubezpieczyciele przechowują dane takiej osoby „wiecznie”, na wypadek gdyby uprawniony się zgłosił (mimo że ubezpieczyciel nie ma już obowiązku wypłaty świadczenia). Osoba uprawniona może nawet nie wiedzieć, że przysługuje jej świadczenie.

Inne obowiązki z RODO związane z przetwarzaniem danych osobowych

Zasadą ograniczenia przetwarzania danych osobowych związane są także inne obowiązki wynikające z RODO, tj.:

- spełnienie obowiązku informacyjnego: administrator danych ma obowiązek podania okresu, przez który dane osobowe będą przechowywane, a gdy nie jest to możliwe – kryteria ustalania tego okresu (art. 13 ust. 2 lit. a RODO oraz art. 14 ust. 2 lit. b RODO);

- osoba, której dane dotyczą, jest uprawniona do uzyskania dostępu do danych osobowych oraz następujących informacji: w miarę możliwości planowanego okresu przechowywania danych osobowych, a gdy nie jest to możliwe – kryteria ustalania tego okresu (art. 15 ust. 1 lit. d RODO);
- w rejestrze czynności przetwarzania umieszcza się, jeżeli jest to możliwe, planowane terminy usunięcia poszczególnych kategorii danych (art. 30 ust. 1 lit. f RODO);
- właściwy organ nadzorczy zatwierdza wiążące reguły korporacyjne, w których określone zostaje zastosowanie ogólnych zasad ochrony danych – w szczególności ograniczenia celu, minimalizacji danych, ograniczonych okresów przechowywania, jakości danych (art. 47 ust. 2 lit. d RODO).

Podsumowanie

W związku z powyższymi uwagami do czasowego ograniczenia przetwarzania danych osobowych administrator przy wdrażaniu polityki retencyjnej powinien wziąć pod uwagę następujące zasady:

- nie jest dopuszczalne przechowywanie pełnego zakresu danych przez najdłuższy możliwy w danym stanie faktycznym okres (np. gdyby w odniesieniu do danego klienta najdłuższy był okres wynikający z ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy oraz finansowaniu terroryzmu, zbędne może być przechowywanie w rejestrze transakcji pełnej dokumentacji medycznej klienta);
- w razie przechowywania danych osobowych zebranych w celu wykonania umowy, po upływie okresów przedawnienia, jeżeli nie upłynął okres wynikający z innych przepisów (np. przepisów rachunkowych), dopuszczalne jest przechowywanie na podstawie tych przepisów tylko tych danych, które stanowią dowody księgowe;
- odpowiednie wyodrębnienie w systemach informatycznych danych przetwarzanych w konkretnym celu (lub przechowywanie ich w innych systemach np. księgowych);
- liczenie okresu retencji danych osobowych dla każdej umowy (dla każdego celu przetwarzania) odrębnie. W sytuacji gdy klient korzysta z dwóch różnych usług (zawarł dwie umowy) oraz jeżeli okres retencji danych z pierwszej umowy (dla której przetwarzany jest szerszy zakres danych) upłynął wcześniej, niezbędne jest usunięcie wszystkich tych danych, które nie są wykorzystywane na

⁸ Zob. wyrok SN z 24.4.2003 r., I CKN 316/01, OSNC 2004, Nr 7–8, poz. 117.

⁹ E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. Wyd. 7, komentarz do art. 120 KC, Legalis/el. 2018.

- potrzeby drugiej umowy (danych, które nie są niezbędne dla drugiej usługi);
- odpowiednie oznaczanie danych klienta w systemie w zależności od wystąpienia zdarzeń wpływających na okres biegu przedawnienia roszczeń;
- odpowiednie przeszkolenie pracowników;
- dokonywanie regularnej oceny zawartości swoich systemów informatycznych pod kątem usuwania zbędnych danych.

Słowa kluczowe: dane osobowe, retencja danych osobowych, zasada czasowości, zasada ograniczenia przechowywania danych osobowych, RODO, ubezpieczenia, polityka retencyjna, retencja danych osobowych w zakładach ubezpieczeń.

Limitation principle regarding personal data retention based on GDPR

The aim of the present study is to show limitation principles regarding personal data retention from GDPR and proposing terms of retention of data regarding different purposes of processing personal data while allowing for insurance companies.

Keywords: personal data, retention of personal data, limitation principle, limitation principle regarding personal data, GDPR, insurance, retention policy, retention of personal data in insurance companies.

Reforma Ochrony Danych Osobowych

ZMIANY
2018

Zamów: tel. 22 31 12 222
www.ksiegarnia.beck.pl

